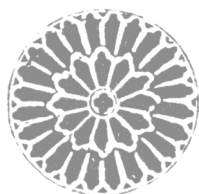

JERZY WACŁAW GAŁKOWSKI
STANISŁAW KAROL GAŁKOWSKI

WARTOŚCI
KULTURA
HUMANISTYKA
WOKÓŁ FILOZOFII WYCHOWANIA

WYDAWNICTWO NAUKOWE AKADEMII IGNATIANUM W KRAKOWIE

KRAKÓW 2019

*Marii Braun-Gałkowskiej
z miłością i szacunkiem*

autorzy

SPIS TREŚCI

WSTĘP	9
CZĘŚĆ PIERWSZA	
CZŁOWIEK, WARTOŚCI, WYCHOWANIE	15
Osobowe podstawy pedagogiki	15
Wartości ludzkiego czynu	25
Jedność człowieka – różnorodność wartości	30
Zakresy odpowiedzialności	37
Sumienie – podmiotowa moc twórcza	43
CZĘŚĆ DRUGA	
KULTURA – W DRODZE DO CZŁOWIECZEŃSTWA (I Z POWROTEM)	51
Tworząc człowieka	54
Światopogląd i kultura	56
Kultura i codzienność	58
Wychowanie jako pamięć kultury	61
Pamięć i zapominanie	62
Platon – powrót do jaskini	65
Nietzsche – budując „pierwsze pokolenie”	68
Gdyby nie kultura...	73
Gdyby nie wychowanie...	73
Barbarzyństwo jako stan antykultury	78
Wychowanie przeciw barbarzyństwu	84

CZĘŚĆ TRZECIA

HUMANISTYKA – POWRÓT DO KLASYCZNEJ PAIDEI	87
Humanistyka jako wychowanie	89
Baśnie	90
Filozofia	91
Humanistyka <i>versus</i> technokratyzm	97
Humanistyka i nauczanie	99
Humanistyka w dobie Internetu	104
Studiowanie humanistyki	105
Myślenie internetowe	108
Wymóg atrakcyjności	108
Obraz przede wszystkim	111
Filozofia przystosowana	115
Lepsza dydaktyka, nie nowe programy	119
<i>Ancilla internetii</i>	120
PODSUMOWANIE	123
BIBLIOGRAFIA	127
SUMMARY	131

Filozofia i pedagogika mają wspólny przedmiot zainteresowań – jest nim rozwój człowieka i jego wychowanie. Powoduje to ścisły związek między tymi dziedzinami, ich wzajemne przenikanie. To nie przypadek, jednym z zadań filozofii jest bowiem formułowanie zasad ludzkiego zachowania. Aby ta funkcja normatywna nie ograniczała się jednak do czczych deklaracji, nie można poprzestać na formułowaniu samych norm, powinno się również wskazać drogę, na której ludzie mogą je uznać, to znaczy przyjąć jako własne wyznaczniki dalszego postępowania. Jak pisał Jacek Woroniecki, „etyka nie może się zadowolić ustaleniem praw postępowania moralnego i kryteriów, podług których mamy sądzić o jego zgodności lub niezgodności z jego prawami. Nie, ona winna, i to pod groźbą utraty wszelkiej doniosłości praktycznej, postawić sobie zagadnienie, co zrobić, aby ludzie do prawa moralnego przywykli i nabrali stałego usposobienia do zachowania go w całym swym postępowaniu. Zagadnienie wychowania jest przeto jednym z istotnych zagadnień etyki i probierzem jej wartości; tylko ta etyka jest dobra i prawdziwa, która oprócz dobrych zasad postępowania umie wskazać środki do przejścia się nimi na stałe”¹.

Patrzac natomiast od strony pedagogiki, jeżeli wychowanie ma być procesem świadomym i celowym, a wychowawca ma odpowiedzialnie podjąć się roli osoby wspomagającej rozwój młodego człowieka, to musi on zdawać sobie sprawę z tego, ku czemu prowadzą jego działania. Potrzebny jest więc namysł nad wartościami ludzkiego działania

¹ J. Woroniecki, *Katolicka etyka wychowawcza*, t. 1, RW KUL, Lublin 1986, s. 329.

i miejscem człowieka w świecie. Filozofia wychowania, jak również dyscypliny jej pokrewne, przede wszystkim etyka i filozofia człowieka, są więc nieodzowną częścią refleksji pedagogicznej. Przyczynkiem do takiej refleksji ma być również ta książka.

Podkreślanie roli filozofii nie oznacza oczywiście deprecjacji innych punktów widzenia. Rzeczą zrozumiałą i ogólnie stosowaną jest ujmowanie zagadnień pedagogiki z punktu widzenia psychologii, socjologii, kultury, historii, a nawet biologii (genetyki lub neurologii itp.), nie mówiąc już o prawodawstwie, polityce i ideologii, z którą przeważnie łączą się rozmaite kłopoty. Są to bardzo ważne problemy teoretyczne, dające wiedzę o człowieku, stanowiącą podłoże rozstrzygania dylematów i podejmowania decyzji praktycznych. Te dziedziny teoretycznej i praktycznej wiedzy są nie tylko ciekawe same w sobie, ale również znaczące dla przebiegu życia, dlatego trzeba je uznać za ważne i nieodzowne. Wszystkie mówią o człowieku, jego trwaniu i rozwoju ze względu na rozmaite uwarunkowania życia ludzkiego, a więc okoliczności, w jakich ono przebiega, na jego zależności, za czym kryje się pewien fundamentalny problem, a mianowicie pytanie o człowieczeństwo. Wymienione wyżej dziedziny wiedzy zakładają ten ostatni moment, jednakże w natłoku bieżących spraw praktycznych jest on spychany na margines uwagi. Zakładają go, ale nie podejmują, nie pytają, czym jest człowieczeństwo, jak istnieje i jak funkcjonuje. A przecież to od tego zależy rozumienie człowieka na tych poszczególnych aspektach czy poziomach. Dlatego też wydaje się nieraz, ale jest to chyba tylko złudzenie, że brak łącznika między tymi dyscyplinami sprawia, iż postrzegane są jako tak różne, że aż niezgodne; a przynajmniej, że nie uzupełniają się, ale ze sobą konkurują. Jeśli zaś istnieje takie podejrzenie, to trzeba dotrzeć do tego sposobu patrzenia na człowieka, w którym ujawnia się wspólne podłoże ich wszystkich, a mianowicie na jego człowieczeństwo. Taka jest filozofia, w tym wypadku filozofia człowieka. Oczywiście w niniejszym studium nie podejmujemy tego zagadnienia w całej – olbrzymiej zresztą – rozciągłości, ale rozpatrujemy je na tyle, na ile jest to potrzebne do postawienia ważnych (może nie tylko dla nas) pytań i próby odpowiedzi przynajmniej na niektóre z nich. Jest to więc ambicja dość skromna.

Od razu trzeba zaznaczyć, że istnieją i takie poglądy, w myśl których istota człowieka w pełni wyraża się w tych przejawach, które

uwidaczniają się w przedmiotach nauk szczegółowych. Badania człowieka, jego faktycznych zachowań, a więc tego, co niejako leży „na powierzchni”, według tych przekonań ujawnia całość człowieka, jego istotę, i mówi, że poza nimi niczego nie ma „w głębi”. To, co na zewnątrz, nie tyle jest przejawem istoty i pozwala ją uchwycić, ile po prostu jest samą tą istotą. Dalej nic więcej nie ma. Za tym kryje się pewna szczególna wizja człowieka, z której wypływają pewne konsekwencje, choć na pierwszy rzut oka one wcale się nie ujawniają. Chodzi o widzenie człowieka w relacji do świata czy Kosmosu: czy człowiek jest w pełni tylko częścią świata, czy też wchodzi w układ ze światem, a więc przynajmniej częściowo jest poza nim. Nie ulega wątpliwości, że w pewien sposób jest „światowy”, że odnoszą się do niego prawa przyrody, a więc świata. Wszelkie prawa fizyki, chemii, biologii obejmują swoim zasięgiem cielesność człowieka. Z drugiej strony istnieją takie wymiary, sposoby istnienia i działania, które są (a przynajmniej mogą się znaleźć) poza tamtymi wymiarami i prawami. W związku z tym można powiedzieć, że człowiek jest „obywatelem dwóch światów”: zewnętrznego i wewnętrznego, nie jest więc jednowymiarowy ani jednoelementowy.

Mimo tej dwoistości człowiek nie jest rozbity na dwie osobno istniejące części, chociaż również takie poglądy funkcjonują i to od samego początku historii myśli ludzkiej, aż do teraz. Człowiek jest całością i jednością, co ujmuje się także w potocznym doświadczeniu. Jedność ta ma dwojaki charakter – z jednej strony doświadczana jest jako ludzki los, jako coś pierwotnego, nieodłącznego od naszego istnienia, choć zaczątkowego, a z drugiej – postrzegana jako nieustannie uchylająca się od tego losu i domagająca się starań oraz zabiegów dla jej utrzymania, które są jednym z warunków naszego rozwoju, co jest przeżywane jako pozytywny rys istnienia, a nawet jako pewnego rodzaju powinność. Jest to jeszcze jeden rys ambiwalencji bytu ludzkiego. Niełatwo jednak ustalić relację między tymi dwoma pierwiastkami; nie tylko sposób ich istnienia względem siebie, ale także wzajemnego oddziaływania. Ze zrozumiałych względów nie mogąc wejść głębiej w to zagadnienie, przyjmujemy jego rozwiązanie zawarte w książce K. Wojtyły *Osoba i czyn*, gdzie wskazano możliwość łączności i pewnego wewnętrznego kierowania siłami całości bytu ludzkiego, choć niejednakową w obu elementach. Łączy się to w wyraźny sposób z relacją między człowiekiem a światem. Element

materialny („światowy”) człowieka w części podlega takim samym prawom materii, jak każdy inny element świata (na przykład prawu ciężenia, poszczególnym prawom fizyki i chemii). Jednakże w działaniu bytu ujętego jako pewna całość – czyli w tym, co jest „ludzkim czynem”, specyficznym działaniem wypływającym z wnętrza bytu – przejawia się także siła właściwa temu integralnemu bytowi, synteza sił niesprowadzalna do żadnej innej formy i niezależna od żadnej innej, siła rozumności i wolności. Jak one mają się do siebie?

Człowiek żyje i działa w świecie. Będąc bytem samoistnym i (względnie) niezależnym, nie jest takim samym elementem świata jak inne, ale autonomicznym, swoiście wielowymiarowym, choć integralnym, i dzięki temu może tworzyć ze światem mający wiele twarzy układ. Przede wszystkim ma on charakter czynny oraz bierny; i to dwojako, bo po obu stronach tego układu. Zarówno człowiek jak i świat czynnie na siebie wzajemnie oddziałują oraz doznają czy przyjmują w siebie aktywności drugiej strony. Oddziaływanie sił przyrody na człowieka, jak i oddziaływanie człowieka na świat poprzez pracę nie podlega dyskusji. Jednakże sposób jak i zakres tego oddziaływania są sprawą złożoną. Przede wszystkim, jeśli jest samoistny, to ma znaczenie sam w sobie, posiada wewnętrzne dobro, które od niego zależy (od jego istotnej struktury i sposobu istnienia) i tylko do niego należy (jeśli nie brać pod uwagę źródła jego istnienia). Człowiek jest więc także w swoim wewnętrznym dobru niezależny od czynników zewnętrznych, od świata. Można powiedzieć, że jest taki, jaki jest, że tak istnieje. W ten sposób ujmuje się właściwe mu dobro, jego godność, jako właściwość nieodłączną, wrodzoną i niezbywalną. Jednakże człowiek nie istnieje sam, bez innych, ani tylko dla siebie. Istnieje razem – z innymi ludźmi i ze światem pozaludzkim. Istnieje więc dla świata i ze względu na świat. Samo jego istnienie jest więc dla świata czymś pozytywnym, wartościowym. Oczywiście jego/nasze swoiste działanie, ludzki czyn, może być pozytywne-wartościowe lub negatywne-antywartościowe. Tak samo można powiedzieć o oddziaływaniu świata na człowieka.

Skoro mówi się o wartości, to – w przeciwieństwie do dobra jako wewnętrznej właściwości danego bytu – rozumie się ją jako właściwość relacyjną, jako „bycie dla”, bycie pozytywnym (odpowiednim, właściwym) dla innego bytu. Stąd bierze się wartość świata dla człowieka,

człowieka do człowieka, działania dla drugiego; wartość konieczna dla życia lub tylko użyteczna. Skoro człowiek jest wielowymiarowy, to różnorodne są też wartości odpowiednie do jego wymiarów. Dotyczy to uwarunkowania ludzkiego trwania i rozwoju, co jest ujmowane przez rozmaite nauki, które pokazując relacje między człowiekiem a światem (przyrody lub społecznym), mogą uwyrażniać tkwiące w nich wartości. Jak dobro wskazuje na istotny sposób istnienia człowieka, związek z tym, co stanowi o człowieczeństwie, tak wartość wskazuje raczej na uwarunkowania życia, a nie na samą istotę człowieka. Jednakże człowiek wobec drugiego człowieka występuje w dwojakiej postaci: jako wewnętrzne fundamentalne, niezmiennie dobro i jako bycie wartością dla drugiego. To drugie – człowiek jako wartość – przez powiązanie z wewnętrznym, fundamentalnym dobrem istnieje i funkcjonuje na innym, nieporównanie wyższym poziomie niż wartości świata materialnego, świata przedmiotów. To stwierdzenie pokazuje szczególne znaczenie filozofii dla pedagogiki.

* * *

Wspólna praca dwóch autorów w założeniu ma stanowić pewnego rodzaju jedność, a przynajmniej jej treść zakłada jakąś wspólną ideę. Choć została ona uzgodniona w wewnętrznej dyskusji, to jednak każdy z nas ma osobną biografię i doświadczenie, które uwidocznione zostało w dotychczasowych, osobnych publikacjach na podobne lub zbliżone tematy. To sprawia jednak, że niektóre części przedstawionego tekstu są bliższe jednemu lub drugiemu, bardziej od niego zależne, a przez to każdy też w sposób szczególny za nie odpowiada. Jest to zrozumiałe, gdyż mimo bliskości tematycznej, metodologicznej i korzeni ideowych, postawy intelektualne, jak zresztą każde inne, nie są i nie mogą być jednak identyczne. Stąd mogą się pojawiać w tekście pewne różnice zdań, które jednakże przez autorów są akceptowane.

BIBLIOGRAFIA

- Arendt H., *Kryzys edukacji*, w: *Między czasem minionym i przyszłym. Osiem ćwiczeń z myśli politycznej*, tłum. M. Godyń, W. Madej, Fundacja Aletheia, Warszawa 1994.
- Arendt H., *O rewolucji*, tłum. M. Godyń, Wydawnictwo X, Kraków 1991.
- Aubert J.M., *Vivre en chrétien au XXe siècle*, t. 1–2, Mulhouse, Salvador 1976.
- Baillin S., Sinigel H., *Critical Thinking*, w: *The Blackwell Guide to the Philosophy of Education*, ed. N. Blake i in., Blackwell Publishing, Oxford 2003.
- Bettelheim B., *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartości baśni*, tłum. D. Danek, Wydawnictwo WAB, Warszawa 1996.
- Bierstedt R., *The Social Order*, McGraw Hill, New York 1963.
- Bloom A., *Umysł zamknięty, O tym, jak amerykańskie szkolnictwo wyższe zawiodło demokrację i zubożyło dusze dzisiejszych studentów*, tłum. T. Bieroń, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 1996.
- Bruner J., *Kultura edukacji*, tłum. T. Brzostowka-Tereszkiewicz, Universitas, Kraków 2006.
- Bruner J., *W poszukiwaniu teorii nauczania*, tłum. E. Krasińska, PWN, Warszawa 1974.
- Bullock A., *Hitler i Stalin. Żywoty równoległe*, tłum. J. Mianowski, F. Pastusiak, PWN Warszawa 1994.
- Carr N., *Płytki umysł. Jak internet wpływa na nasz mózg*, tłum. K. Rojek, Helion, Gliwice 2013.
- Cassirer E., *Esej o człowieku. Wstęp do filozofii kultury*, tłum. A. Staniewska, Czytelnik, Warszawa 1971.
- Cycero, *Rozmowy tuskulańskie*, w: tenże, *Pisma filozoficzne*, t. 3, tłum. K. Śmigaj, PWN, Warszawa 1961.
- de Grazia S., *The Political Community: a Study of Anomie*, The University of Chicago Press, Chicago – London 1969.

- Dewey J., *Demokracja i wychowanie. Wprowadzenie do filozofii wychowania*, tłum. Z. Doroszowa, Ossolineum, Wrocław 1972.
- Dewey J., *Freedom and Culture*, G.P. Putnam's Sons, A Minton Balch Book, New York 1939.
- Foucault M., *Trzeba bronić społeczeństwa. Wykłady w Collège de France, 1976*, tłum. M. Kowalska, Wydawnictwo KR, Warszawa 1998,
- Gałkowski J., *Karol Wojtyła on Phenomenology*, w: *Intentionalitat. Werte. Kunst*, red. J. Bloss, W. Stróżewski, J. Zumr, Filosofia, Praha 1995.
- Gałkowski J., *Osoba i wspólnota*, „Roczniki Nauk Społecznych”, 8 (1980).
- Gałkowski J., *Wolność i wartość*, TN KUL, Lublin 1993.
- Gałkowski J., *Personalizm w myśli społecznej Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, w: *Codzienne pytania Antygony*, red. A. Szostek, A.M. Wierzbicki, Instytut Jana Pawła II, KUL, Lublin 2001.
- Gałkowski S., *Rozwój i odpowiedzialność. Antropologiczne podstawy koncepcji wychowania moralnego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2003.
- Gałkowski S., *Zagadnienie rozwoju moralnego w pismach Immanuela Kanta*, w: „Edukacja Filozoficzna” vol. 25, 1998.
- Hadot P., *Filozofia jako ćwiczenia duchowe*, tłum. P. Domański, Wydawnictwo Fundacja Aletheia, Warszawa 2003.
- Hobbes T., *Lewiatan, czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, tłum. C. Znamierowski, PWN, Warszawa 1954.
- Hoffe O., *Immanuel Kant*, tłum. A.M. Kaniowski, PWN, Warszawa 1995.
- Hogan P., Smith R., *The Activity of Philosophy and the Practice of Education*, w: *The Blackwell Guide to the Philosophy of Education*, red. N. Blake i in., Blackwell Publishing, Oxford 2003.
- Ingarden R., *Szkice z filozofii literatury*, Znak, Kraków 2000.
- Jaeger W., *Paideia*, t. 1, tłum. M. Plezia, Instytut Wydawniczy „Pax”, Warszawa 1962.
- Jan Paweł II, *Słowo Ojca Świętego podczas spotkania z profesorami i studentami KUL-u (Częstochowa, 6 VI 1979 r.)*, w: *W pielgrzymce do ojczyzny*, Editions du Dialogue, Paris 1980.
- Janion M., *Humanistyka: poznanie i terapia*, PIW, Warszawa 1974.
- Kamiński S., *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, TN KUL, Lublin 1992.
- Kant I., *Antropologia w ujęciu pragmatycznym*, tłum. E. Drzazgowska, P. Sosnowska, wstęp A. Bobko, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2005.
- Kant I., *Krytyka czystego rozumu*, tłum. R. Ingarden, Antyk, Kęty 2001.
- Kant I., *O pedagogice*, tłum. J. Bobrowski, Wilno 1819, [brak wydawcy].
- Kant I., *Religia w obrębie samego rozumu*, tłum., wstęp i przyp. A. Bobko, Znak, Kraków 1993.

- Każmierczak P., *Personalistyczna koncepcja wychowania w nauczaniu Jana Pawła II*, „Ignatianum”, WAM, Kraków 2003.
- Konersmann R., *Filozofia kultury. Wprowadzenie*, tłum. K. Krzemieniowa, Oficyna Naukowa, Warszawa 2009.
- Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (Watykan, 7.12.1965).
- Krąpiec M.A., *U podstaw rozumienia kultury*, RW KUL, Lublin 1991.
- Kurdziałek M., *Jaką rolę pełniła filozofia w różnych epokach historycznych?*, „Zeszyty Naukowe KUL”, 40 (1997), nr 3–4.
- McIntyre A., *Dziedzictwo cnoty. Studium z teorii moralności*, tłum. A. Chmielewski, PWN, Warszawa 1996.
- Maritain J., *Education at the Crossroads. The Humanities and Liberal Education*, Yale University Press, New Haven 1943.
- Maritain J., *Humanizm integralny. Zagadnienia doczesne i duchowe nowego świata chrześcijańskiego*, Wydawnictwo „Veritas”, Londyn 1960.
- Maritain J., *Thomist Views on Education*, w: *The Education of Man, The Philosophy of Jacques Maritain*, red. D. i I. Gallagher, Doubleday & Co Inc., Garden City – New York 1962.
- Marrou H.I., *Historia wychowania w starożytności*, tłum. S. Łoś, PIW, Warszawa 1969.
- McLuhan M., *Środki komunikowania – przedłużenie człowieka*, tłum. J. Jackowska-Szyndzielorz, w: *Technika i społeczeństwo*, t. 1, red. A. Siciński, PWN, Warszawa 1974.
- Nietzsche F., *Niewczesne rozważania*, w: tenże, *Dzieła wszystkie*, t. 1, tłum. M. Łukasiewicz, Wydawnictwo Oficyna, Łódź 2012.
- Nietzsche F., *Tako rzecze Zaratustra*, tłum. W. Berent, Wydawnictwo Vis-a Vis, Kraków 2016.
- Ong W.J., *Oralność i piśmienność. Słowo poddane technologii*, tłum. J. Japola, RW KUL, Lublin 1992.
- Paczkowski P., *Filozoficzne modele życia w klasycznym antyku (IV w p.n.e.)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2005.
- Platon, *Państwo*, tłum. W. Witwicki, PWN, Warszawa 1968.
- Postman N., *Technopol. Triumf techniki nad kulturą*, tłum. A. Tanalska-Dulęba, PWN, Warszawa 1995.
- Postman N., *W stronę XVIII stulecia. Jak przeszłość może doskonić naszą przyszłość*, tłum. R. Frąc, PIW, Warszawa 2001.
- Postman N., *Zabawić się na śmierć. Dyskurs publiczny w epoce show-businesu*, tłum. L. Niedzielski, Muza, Warszawa 2002.
- Reale G., *Historia filozofii starożytnej*, t. 1, tłum. E.I. Zieliński, RW KUL, Lublin 1994.

- Rorty R., *Filozofia jako rodzaj pisarstwa: esej o Derridzie*, [w:] *Konsekwencje pragmatyzmu, Eseje z lat 1972–1980*, tłum. C. Krakowski, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 1998.
- Safranski R., *Zło. Dramat wolności*, tłum. I. Kania, Czytelnik, Warszawa 1999.
- Sartori G., *Homo Videns. Telewizja i post-myślenie*, tłum. J. Uszyński, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego Warszawa 2005.
- Schopenhauer A., *W poszukiwaniu mądrości życia. Parerga i paralipomena*, tłum. J. Garewicz, Antyk, Kęty 2004.
- Scruton R., *Kultura jest ważna. Wiara i uczucie w osaczonym świecie*, tłum. T. Bieroń, Zysk i S-ka, Poznań 2010.
- Seneka, *Listy moralne do Lucyliusza*, tłum. W. Kornatowski, PWN, Warszawa 1961.
- Simon Y.R., *Filozofia rządu demokratycznego*, tłum. R. Legutko, Arka, Kraków 1993.
- Skinner B.F., *Poza wolnością i godnością*, tłum. W. Szelenberger, PWN, Warszawa 1978.
- Słownik języka polskiego*, t. 1, red. M. Szymczak, PWN, Warszawa 1978.
- Spitzer M., *Cyfrowa demencja. W jaki sposób pozbawiamy rozumu siebie i swoje dzieci*, tłum. A. Lipiński, Wydawnictwo Dobra Literatura, Słupsk 2013.
- Śliwerski B., *Antypedagogika*, w: B. Śliwerski, T. Szkudlarek, *Wyzwania pedagogiki krytycznej i antypedagogiki*, Impuls, Kraków 1991.
- Trigg R., *Rozum a zaangażowanie*, tłum. B. Chwedeńczuk, PAX, Warszawa 1977.
- Weatherford J., *Czyngis-chan*, tłum. D. Kozińska, Świat Książki, Warszawa 2006.
- Winterhoff-Spurk P., *Psychologia mediów*, tłum. P. Włodyga, WAM, Kraków 2007.
- Wojtyła K., *Aby Chrystus się nami posługiwał*, Znak, Kraków 1979.
- Wojtyła K., *Miłość i odpowiedzialność*, TN KUL, Lublin 1986.
- Wojtyła K., *Problem doświadczenia w etyce*, „Roczniki Filozoficzne” 1969, z. 2.
- Wojtyła K., *Transcendencja osoby w czynie a autoteleologia człowieka*, w: tenże, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, TN KUL, Lublin 2011.
- Wojtyła K., *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, TN KUL, Lublin 2011.
- Wojtyła K., *U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II*, Polskie Towarzystwo Teologiczne, Kraków 1972.
- Zimbardo P., *Efekt Lucyfera. Dlaczego dobrzy ludzie czynią zło*, tłum. A. Cybulko i in., PWN, Warszawa 2008.

SUMMARY

Values – Culture – Humanities Essays in the Philosophy of Education

The book discusses selected topics in the philosophy of education, focusing on broadly understood axiological issues. It consists of three parts. The first one, entitled “Human Being, Values, Education”, shows how educational theories are grounded in philosophical anthropology (referring in particular to Karol Wojtyła’s personalism). It analyzes the role of values and conscience in the process of shaping an individual.

Part two: “Culture – on the Way to Humanity (and Back)”, starts from emphasizing two aspects of culture that are the most important from the educational point of view, i.e. the community-forming role of culture, and culture as a collection of the most important accomplishments of a particular community, perhaps not available to everyone, but constituting a certain pattern of aspiration. It shows the necessary role of culture in building our identity and worldview, and its meaning in our everyday life. The importance of education as a “cultural memory”, analyzed in relation to the thoughts of Plato and Nietzsche, indicates that the attempts to build one’s identity in complete detachment from the existing culture are doomed to failure. Finally, for contrast, the category of barbarism is analyzed as a denial of culture and, at the same time, the inevitable effect of discontinuing educational procedures.

Part three, entitled “Humanities – a Return to Classical *Paideia*”, referring to the examples of fairy tales and philosophy, shows the educational value of the humanities. They develop intellectual skills and

competencies useful not only to the individual, but also necessary for the functioning of our entire civilization, while the intellectual habits fostered by surfing the net make it difficult to function beyond the digital environment. In this situation, cultivating the humanities appears as a kind of civilization necessity.